

MAGYAR-ROMÁN SZEMLE.

SZERKESZTI: MOLDOVÁN GERGELY.

ROMÁN NÉPDALOK.

Frunzë și frunzulică

I.

Taci pasere nu cânta,
Pân' nu 'nverzește frunza.

Nu cânta că-i vremea rea,
Și nu-i cin' a te asculta.

Nu cânta cu glas doios
Că bădița-i mênios.

Nu cu glasul legânat,
Că bădița-i supărat.

II.

Mă dusei sus pe cărare,
Mă 'ntêlnii cu doru 'n cale.

Doru-mi zise sântate,
Că sê duce mai departe.

Du-te dorule cu bine,
Nu te mai lega de mine.

Și-ți coată altă cărare,
Că lumea-i destul de mare.

Vióra Magdú.

Két dal.

I.

Hallgass madár ne dalolj
Majd csak a zöld lomb alól.

Rossz az idő most nagyon
Nincs ki reád hallgasson.

Hallgass, dalod bánatos,
Mert szeretőm haragos.

Kesergésed, az is bú,
Mert szeretőm szomorú.

II.

Hogy bolygok a gyaloguton
Megszáll egy vágy, mi? nem tudom.

De a vágy szól: isten veled,
Innen én még tovább megyek.

Eredj édes vágy, sejtelem,
Ne is maradj te énvelem.

Keress te más emberfiát
Elég nagy rá ez a világ!

Dengi János.

A CSILLAGOK. — STELELE.

(Alexandri V. költeménye.)

Tőlem hozzád — mily messzeség!
Csupa csillag-a fényes ég!

S e sok csillag miből támadt?
Mi szülhette . . . A búbanat!

Szememből az omló könyek
Égre szállva tündökölnék ;
Minden cseppjök egy-egy csillag,
Mint a harmat rezeg-csillog . . .

Beh sok sűrű könyem fakadt
Szegény árva hazám miatt!

S beh sok könyem hullt azokért,
Kiket a bús végzet elért!

Valamennyi bánat könyje . . .
Kettő volt csak öröm gyöngye !
Nézem, nézem merre csillog ?
Mind a kettő — bolygócsillag!

Széchy Károly.

A MÓCZOK TÖRTÉNETÉBŐL.

Szakítsunk ki néhány lapot a mőczok történetéből.

Hora és Kloska, többi társaival mőczok voltak. Ha valaki annyi fáradságot vesz magának, hogy midőn Albákra, Gura-Aradi praediumába, a kincstári erdészlakba megérkezik, egy kis pihenés után, keresztül hatol felfelé a mindjárt ott kezdődő gyönyörű fenyvesen, egy órai gyaloglás után felérkezik arra a havas-tetőre, melyen Hora háza, születési helye áll. — A rozzant, olhagyott viskó, minden kerítés nélkül, düledező pajtával. Engem két komondor fogadott nem a legbarátságosabb módon. A lakót a kutyák ugatása, úgy látszik nem sokat zavarta, úgy látszik azok szoktak ugatni máskor is, hogy a havasok megszólalnak tőle.

Alig tudtam behatolni az épületbe. A mint a ház pítvarának küszöbéhez értem, a kutyák nem ugattak többé, mintha gondolták volna, ott a gazdánk, az majd elvégzi veled a többit! Törpe, szűk pítvár, szokásos nagy tűzhelylyel; jobbról egy rozzant faajtó zsinégét ragadtam, mely felemelte a fazárt s behatoltam a szobába, a melynek minden butorzatát két lőcza képezte. Ágynak hire-pora; a szék felesleges; az asztal saját alkotása lehetett valamely férfi tagjának a családból.

Tehát itt született Hora, e helyen! Ezen a helyen!

Bármilyenek, jók, avagy rosszak legyenek tényei valakinek, de ha azok

egy ország történetében vannak feljegyezve, megnémulva, s ugyyszólva megilletődve szokott állni az utód azon a helyen, mely legelőször látta azokat, a kik ama tényeket elkövették.

Az egyik lőczán, a szeglet felé, 60 évesnek látszó asszonyt találtam, ülve, valami fonál-félével bajlódott; csak akkor vett észre, a midőn előtte voltam.

— Jó napot kívánok, öreg! szólítám.

— Hozott isten! volt a válasz.

— Hát ez volna a Hora háza!

— Nem a Horáé, uram! A mi poroklánk — vezetéknev — Ursz! —

— Annál jobb! De hát mégis, ez a ház hajdan, az Ursz Nikoláé lui Floráé volt, a kit Horának nevezett a nép.

— Ugy, ugy uram, jól mondod! felelt kissé mosolyogva az öreg, fel se kelve a helyéről. — Engem Todorának hívnak, ugyanesak abból a családból.

Hanem az öreg asszony nem tudta Horáig felvinni az összeköttetést; csak annyit tudott mondani, hogy ő is abból a családból való s neki a ház öröklés útján jutott.

1784! Szomorú év ez a havasok történetében. Azt mondják, hogy Hora császári katona volt, ez lehetséges, mert nőmetül írni, olvasni tudott. Hora nem lehetett közönséges jelenség, mert ahhoz, hogy többször Bécsbe elgyalogoljon a mőczok kérelmoival, ott felkeresse a császárt, legalább is bátorság és kitartó erő kell. E panaszoknak nem volt lát-

szatjuk. Aztán elküldték Horát azzal az utasítással, hogy addig ne térjen vissza, a míg ő két szemével meg nem győződik róla, hogy a császár elolvasta a folyamodást.

— Jól van! mondá a császár — gondom lesz reátok.

— Nem úgy van az Felsőges Ur! — jegyzé meg Hora. — Én megesküdtem s hitet tettem társaim előtt arra, hogy addig el nem megyek Bécsből, a míg meg nem győződöm arról, hogy Felsőged kérelmünket elolvasta.

József császár felbontá a levelet s olvasá:

Felsőges császár!

Nálunk a hétnek megosztása ez:

Négy napig robot. —

Az ötödiken halászat.

A hatodikon vadászat.

Mindezeket az uraság számára.

A hetedik nap talán az istené volna.

Fonolja meg Felsőged, mikor keressünk adóra s más szükségünkre valamit?!

— Ha igazságot nem kapunk, veszünk mi magunknak, mondá Hora.

— Thut ihr das! felelé a császár.

Igy adják elő a román irók a Hora-lázadás keletkezését.¹⁾

Hogy mi történt azután, jól tudjuk. Annyi igaz marad, hogy a Hora-féle lázadás be nem következik. II. József urbéri politikája nélkül. Annyi lázadás után csak egy kislelőzésre volt szükség a mócznak, hogy kitörjön.

Minden esetre érdekes volna tudni, hogy maguk a móczok azon viharos időkről minő véleménynyel vannak? A míg 1884-ben különösen Romániában, tehát messzebb földéken nagy ünnepélyeket rendeztek a 100 éves emlékezésre, a móczok között néma csendesség volt Topánfalván, a szókhelyen két-három ember igyekezett mozgalmat előidézni, a mi egyáltalában nem sikerült.

Ez a körülmény abban lóli magya

¹⁾ Odobescu A. Moji si Curcani. Bukarest. 1880. 21—23. lap. Densusias Miklós: A Hora lázadásának története. 1884.

rázatát, hogy a mócz nem szívesen emlékezik vissza azokra az oseményekre. A Hora-féle mozgalom akkor nem volt inyőre a tehetősebb havasiaknak, mert az részben a vagyonosok megfosztására irányult, lett legyen a vagyonos ember román, avagy német.²⁾

— Hogy dicsőíjem én a Hora-világot mondá nekem a Csörtés község bírája, a derék Kotisol, — hiszen Horának első dolga az volt, hogy Albákról leereszkedve, nagyapámnak 13 drb ökröt elhajtotta s azt se mondta neki: köszönöm!

Egyáltalában a havasi nép azon dökről szívesen nem beszél. A havasi népnek lehetnek sérelmei, és sokan tán ezen sérelmek megszüntetéseért lázadhattak fel. Hora alakja azonban itt nem maradt Megváltó gyanánt, nem lett Ideál, a kiért lelkesülni kellene.

Addig míg a román költők nagy-szerű Hora-indulókon törték fejüket, addig a nép, mely nagyon háládatos, pedig kiválóbbjaival szemben, saját költészetében megtartotta Hora alakját a magavalóságában, énekelvén róla:

Hora be si dântuește

Țara plânge și plâtește! azaz Hora szik és tánczol, az ország pedig sir és fizet.

Igy jellemezte a román az 1784-iki mozgalmak vezetőjét. Nincs egész költészetében egy köny neki szánva, egy

²⁾ Hora v. hunyadi magyar bizottságnak a következő ultimatumot hűldte: 1-ör. A tartomány s minden nemes esküdjék meg, hogy az általa dik-tált feltételeknek aláveti magát. 2-ör. Többé nemesség ne legyen, hanem a császár által megerősített hivatalnokok. 3-ör. Minden lakósa Erdélynek kivétel nélkül adót fizessen a császárnak. 4-er. Az urak hagyják el az eddigi birtokaikat. 5-ör. Az urak jószagai osztassanak fel a lakósk között. 6-ör. Ha a magyar hatóságok elfogadják ezen feltételeket, Dévára falára tüzzék ki a fehér zászlót. A Hora lázadás története számos magyar történész munkája után különben eléggé ismeretes. A fősúlyt a román adatokra fektettem. Hora és Kloska arcképeiről lásd: Horja urd Klotska stb. N-Szebenben és Gyulafehérvárt 1785-ben kiadott okmányt.

³⁾ A Alexandri V. «Poesii populare» című gyűjteményében előfordul Hora si Cloșca »horá revo-luționatară«, nem népk. Iremény.

elismerő szó, egy dicsőítő gondolat³⁾. Pedig a román nép kisebb szentokról is megemlékezett. Ezt valóban különösnek tartom. Jánkuval azonban a nép elismerőbb volt.

A móczok politikai helyzete nyomasztó volt. Saját verejtékes munkájának gyümölcsére voltak utalva, de idejüket nagyon igénybe vette a robot, mert a móczok kincstári területen laktak.¹⁾

A 40-es években ismét szomorú események vetik előre árnyékukat. Bucsum s néhány szomszédos falu, mint Kerpenyes is, megtagadják a kincstárral szemben kötelezettségeiket. 1837-ben ezen községek ellen fegyveres erő küldetik ki; Kozma Manasses több száz ember élén Bucsumban tiltakozik a katonai erő alkalmazása ellen, de tiltakozásuk mit sem használ és engedelmességre kényszerítettnek.

1842-ben jó Varga Katalin, az a különös nő, kiről mit sem tudnak, sem azt, hogy honnan jött? sem azt, hogy mi célból ütötte fel sátorát Bucsumban? Azt mondják, hogy egy tekintélyes bécsi ügyvédnek lett volna a neje, a kit onnan titkos utasításokkal láttak el. Beleegyedik a jobbágyok a kincstárral folytatott peres ügyeibe, védelmezi a havasi népet; kérvényeket fogalmaz és intéz felsőbb hatóságukhoz. A templomokban itt-ott összejöveleteket tart; a nép valódi védőt lát benne, már úgy hívják: Catalina, Doamna noastră! Katalin, a mi urnónk!

E nő működése aggodalmakat keltett több irányban. Attól lehetett tartani, hogy az 1784-ki események ismétlődni fognak. Elfogatásáról gondolkoztak. De hogyan, midőn már Varga Katalinnak egész udvara, kis hadserge volt;

őrszomok itt-ott felállítva, s a legelső gyanus jöltre a nő távozott más havasrész felé.

1847 január 6-án Vizkoreszt napja volt Bucsum-Isbita községben, a templomban istentisztelet tartaték, a hívők között ott volt Varga Katalin is. Véletlenül a templomba csak négy ur jelenik meg, ezek között Ságuna is, görögkeleti püspök, az alispán s két kincstári tisztviselő. A püspök miatt a társaság gyanubá nem jött. Templomozás után Ságuna karón fogva Katalint előre haladnak, közvetlen utánuk mennek a többiek, majd lépést haladnak a két szánnal is, négy-négy lóval. Mikor jó előre haladtak, felkéri Ságuna a nőt, ülneek a szánba, hogy azon menjenek a helyi lelkész ebédjére. Varga Katalin elfogadta az ajánlatot. Erre elvágattak, de nem a paplak felé, hanem az Abrudbányára vezető útra. Midőn a nő észre vette a cselt, sikoltzott s az emberek felé kiáltott, hogy ne hagyják. Emberei lóra is kerekedtek, de Ságunát nem tudták utólrni. Varga Katalint elvitték, perbe fogták, azt azonban nem tudják megállapítani, hogy hova lett, mert eltűnt. Ságunát a havasi nép e tény miatt nem szívelhette többé²⁾.

Az 1848-ki mozgalmakból a móczoknak nagy szerep jutott.

Jánku F.-Vidrán született. Ha valaki erre vetődik, ám nézze meg azt az épületet, ott a patak mellett. Tetején a zsindey ma már átlátszó, a borona fal rohadt penész az egész. Az a néhány lépeső, mely felvezet, mintha valami gabonásba vinne. A kis szűk tornác romlik; az egészen meglátszik a megállíthatatlan pusztulás. Most a körjegyzői hivatal van benne elhelyezve; három kis helyiségből áll az egész. E ház néhány külső földdel a román népmivelő társaság tulajdonát képezi. Regényes kis hely ez; a közelben ott van a vidrai vizesés! onnan ellátszik a Gaina tetejére, hol az

¹⁾ Lásd: Bergner Rudolf: Siebenbürgen, eine Darstellung des Landes und der Leute. Lipse 1884. Bergner munkájából a bukaresti Negruzzi-féle Conv. Literare című folyóirat idei első számában közleményt vett át. Fordító erős megtámadásnak volt kitéve, miért hagyta meg a Bergner-féle magyar elnevezéseket, így: Aranyos, Offenbánya, Topánfalva, miért nem Aries, Baia, Câmpeeni stb.

²⁾ Lásd: Jakab Elek szabadságharcunk történetét 55—60 lap. Sutu J. O lacrimă ferbinte Brassó. 1877.

ügynövezett leányvásárt tartják; a közelben torül ol a Csigahogy is, melynek anyagából pompás kavicsalmokat lehet előállítani az ut fentartására.

Tehát Jánku mócz volt, gárdája a móczokból tolt ki.

A Vasváry Pál-féle expediót az albákiak tették tönkre. Ez esemény Topánfalván időzésem alkalmával felette érdekelt. — Megtudtam azt, hogy az albákiakat Korkos Miklós vezette volt Vasvári ellen, Abban az időben Korkos Topánfalván élt szegényes anyagi viszonyok között, ma már örök álmát aluszsza!

Az öreg Korkos saját emlékezete után leirta a Vasvári esetre vonatkozó adatokat a román nyelven, e nyilatkozat birtokomba van, itt közlöm szóról-szóra:

„1849-ben június 21—22-ike volt. Az albákiak jelenték Jánkunak, hogy az ellenséges magyar csapat a Riul Kalatánál van s vele szüntelenül csatározniok kell; kértek segítséget és löszert. Jánku ismételt kérésükre is azt felelte: Hazudtok! Látván én, hogy Jánku minden segítség nélkül elutasítja őket, magamhoz vettem 300 gardistát azok közül, a kik legbátrabbaknak bizonyultak, a kellő munitiót két lóra rakattam és június 20 án este meg is érkezünk a helyhez, melyet a nép Sztinióranak nevez.

„Letelepedésünk után futárt küldöttem a mariseli és magurai kapitányok után, a kiket kikérdeztem az ellenséges csapat hollétéről és állásáról és ezektől kellő felvilágosításokat nyertem. Csakugyan a mutatott irányban nagy füstöt láttam felemelkedni a levegőben.

„Kiadtam a parancsokat. Kémeket menesztettem minden irányba. Réggelre az a biztos tudósítás jött, hogy a magyar tábor egyenesen felénk jó, Topánfalvára szándékozván menni.

„A «Fontinolle» nevű havasban helyezkedtünk el. Csapatomat négy részre osztottam s a mariseli kapitánynak szigorúan meghagytam, hogy a magyar csapatot kerülje meg és támadja meg. A magurai kapitány a jobb szárnyon

helyezkedott, én a gárdistáimmal és az Albákon felvott csapatmal szemben állottam; elfoglalván a balszárnyat is. A havastetön lévő legelő tehát egészen körül volt véve.

„Nemsokára lövések hallatszóttak, a magyar csapat mind lödözve nyoinult előre, habár semmit sem látott. Halálbüntetés-terhe alatt tiltottam meg katonáimnak a lövést, míg jolt nem kapnak. Csapataim tehát a legnagyobb esendben maradtak.

„A magyar csapat kilépett a szabad mezőre, s akadályra nem találván, a legnagyobb biztonságban érezte magát; tüzet rakott s élélme után nézett. Ekkor jolt adtam a támadásra. Mind a négy oldalról puskaropogás hallatszótt sűrűen; a magyar tábor talpra áll, a legnagyobb zavarba jó, minden felől lövés és minden lövésre halál. „Itt vannak a muszkák!” kiáltának a magyarok minden felől. A lövöldözés egész éjjel tartott, másnap folytatódott a harc. Történt azonban, hogy a havasra esős köd ereszkedett, ember-embert nem látott. A magyar csapat a levegőbe lött, de mi, a kik ismerjük a köd természetét, földre borultunk, és így láttuk az ellenséges katonák lábait; lövéseink tehát biztosak voltak. Sok foglyot ejtettünk, több ágyu lett a miénk és 100 drb ökörnek jutottunk birtokába.

„A magyar csapat megbomlásával mindenki futni kezdett, a merre tudott; az utak rosszak voltak s általunk elfoglalva, nem menekülhetett meg onnan senki.

„Igy esett el Vasváry is. Egy fejszés elállotta utját, fejszével föbe ütötte, majd levágta a fejét.“¹⁾

Eddig szól a leírás. Elvették gyűrűjét, sipkáját, kardkötőjét, lózabláját; a sipka ópon Korkos fején volt akkor is. A gyűrűt, melyen ez áll: V. P. 1848. márcz. 15-én, egy ismerős vette meg 14

¹⁾ E leírás közölve volt általam a Magyar Polgár 1882. évfolyamában. Eránc Teofil. Moji si Istrieni című művében (112 lap) szintén közli ama csata leírását teljes közleményem átvételével.

drb arany, a kardkötő Verespatakon, a lőzabla Boér körjegyző birtokában volt akkor tájt.

Suluț I. O lacrimă forbinto ezimű munkájában említi, hogy Vasváry az erdélyi országgyűlés idejében felkeresto volt Vidrán Jánkut s őt az uniónak akarta megnyerni. Jánku a legnagyobb barátsággal fogadta s mindenféle szíveségekben részesítette vendégét.

Jánku azonban hajthatlan maradt s ezzel Vasváry elbucszott tőle.

„A viszontlátásig Pesten az országgyűlésen!” mondá Vasváry.

„Nem ugy uram! Akkor inkább a csataterén!” válaszolt Jánku.

Ez azonban csak mende-monda lesz. Jánkut «Regele munților»-nak hivta a nép.

Mikor az ötvenes évek elején a Fel-ség Erdélybe jött, környezete a Gáina tétőn be akarta mutatni Jánkut a királynak. Jánku eltűnt nem tudták megkapni. Mikor érdemkereszttel akarták feldiszi-teni, visszautasította azt. „Én nem keresztekért küzdöttem!” mondá. Mikor pénzzel kínálták meg, nem fogadta el. „Nem voltam én zoldos! eszmékért harcoltam!”

Aztán elfogták szegényt, volt se-gédjével együtt, mert a bécsi németek azt hitték, hogy Jánku valami forradalmi dolgokon töri a fejét; nem tudták megérteni sehogy, hogy Jánku valóban nem pénzért fogott volna fegyvert. Gyula-Fehévarra a börtönbe vitték. Axente és társai kezdettek bejárni Jánkuhoz. Két-három hét múlva nagyon vig élet fejlődött, kártyáztak, ittak, mulattak. A dícsőség nem tartott sokáig, valaki jelen-tést tett, s Jánkut N.-Szebenbe vitték. Itt aztán kegyetlenül bántak vele. Sokat zaklatták, faggatták; mire Jánku kiszabadult, már meg volt örülve. Mondják hogy börtönében engedetlen volt; egy esendőr meztelen szuronynyal mont neki hogy keresztül döfje, ugy megiszonyo-dott tőle, hogy megőrült.

Frânc azt állítja, hogy Jánku a gyulafehérvári börtön udvarán egy napon többet sétált, mind rendesen. Fel-

szólításra czellájába menni vonakodván, a felügyelő által tottleg bántalmaztatott; orro Jánku roppant dühbe jött. Ezen időtől fogva esendes buskomorság vett rajta erőt, a mig esze egészen megzava-rodott.

Bármin legyen is a dológ, annyi tény, hogy a csalódás és zaklatás meg-rontotta elméjét.

Télviz idején hozták hozzá a Ma-rillay családot. Apát, anyát, ezt karján gyermekével majdnem meztelenül pus-katusák között. Olyan volt a világ. To-pánfalváig vérbe volt köpülve minde-nik. Jánku egy magánháznál mulatott.

«Öless meg — szolt az apa — de én tőled nem távozom el, ezek bántal-maztak minket!»

És Jánku arca kigyult, egyik em-berét oda parancsolta s fejvesztés terho alatt tiltotta meg a család bántalmazá-sát; katonasággal vétette körül a házat, melyben őrizték, ételt és italt rendelte-tt oda és a családot megmontette.

Csak egy ily pédáért is megérde-melné ez ember összes részvétünket.

Hány ilyen családot mentett meg pedig Jánku!

Azt mondják, hogy a havasok ki-rálya az egész forradalom alatt nem nyult pénzhez. Mikor azt a sok kincset Abrud-bányáról és Verespatakról szekeren hoz-ták Topánfalváról, kérdezték Jánkutól:

„Hová vigyük!”

„Vissza!” volt a válasz. Csakhogy aztán mire kimont az illető oda kiáltá a szekeresnek:

„Az a parancs, hogy Vidrára vites-sék a kincs!”

Jánku szegény ember lett testileg, lelkiileg. A kertek alatt hányódott a ha-vasok királya. Lökdösték ide-oda mint a kifacsart ezitromót. Nem jutott senki-nek eszébe, hogy valamely menházba helyezze el a szegény királyt! Minek? Hiszen neki jo két lába volt, nem ko-pott el Körösbányától Topánfalváig és vissza. Aztán dolga sínes; éljen, a hogy az isten neki engedte! És élt hányódva.

Bekopogtatott ő sok házhoz; be-

mont ő egy olyanhoz is, a kit ő emelt fel.

„Adj egy őjjelre szállást!” szolt rimánkodva.

„Totves vagy! Lódulj!” volt a válasza.

És Jánku kiment, de örülten is érezte a szó súlyát. Örülten fogadta fel, hogy nem lépi át többé azoknak a küszöbét, a kiket felemelt, és megtartotta szavát.

Ő valódi mőcz volt. Az abrudbányai kaszinóban csak magyar uraktól fogadott el alamizsnát.¹⁾

Sokat beszélnek itt Jánkuról. Jó volt, nemes volt, így mondják még a magyarok is, de környezetét ránczba szedni nem volt elég eroje. Mert Jánku minden magyar embernek megkegyelmezott, a ki csak eleibe került, hanem az adjutánsok titokban másképen végeztek. A sorokonkívül egy-egy puskagolyó Jánkunak nemes tényét megbestelenítette. És ez nagy hiba volt! Mikor megörült s Topánfalva-Körösbánya utain furulyálva gyönyörködtette a havasi népet, a román népmivelő társaság 80 frt évi segélyben részesítette. De hát őt hiában öltöztették fel.

Mikor meghalt a kertek alól huz-

¹⁾ A ki román adatok alapján óhajtja Jánku tényeit megismerni, az olvassa el a következő czimű művét: Răportul lui Avram Jánku. N.-Szeben, 1834. Érdekes e nemben még Axente és Balint Simon terjedelmes jelentése is a bécsi kormányhoz. E jelentéscet Maiorescu Jon szerkesztette mindjárt 1849-ben és báró Sina költségén Bécsben „Romanen der österreichischen Monarchie“ czim alatt kinyomtatta. Sok világot vett a havasi forradalmi tényekre még Suluj f. O lacrimă ferbinte czimű munkája. Brassó, 1877.

ták ki; vagyona a román kultúregylotró szállott. És furulyája? Senkinek, sonkinek sem jutott eszébe, hogy megtartsa omlókul bár.

Ő nem volt fajgyülölő; igazságos, részrehajlatlan férfiúnak mondják, azért a román népnél emléke maradandó lesz. Neve ott van a román nép ajkán, költészetében, ez elég oszlopa neki.²⁾

A mőczok történetében kiemelendő alak Rosia Pelágia, a ki női serget alakított; a csapatbeliok férfikalapot viseltek. A Gelei-féle expeditio sorsát 1849. marczius havában e nő döntötte el.

Maiorescu, Golescu, Balcescu és Jonsescu romániai küldöttek 1848-ban a mőczokat keresték fel.

Mind oly tények, melyek arra valának, hogy a mőcz nem eszkimószerű jelensége a bihari havasoknak, mintróla általánosan el volt terjedve. Egy erős kitartó, munkás nép, mely állami keretünkben hasznos tényező volna, ha foglalkoznának vele; ha iparában elősegítenék. Amde magára van hagyatva öszszes bogaraival, nyomoruságával ott a havasok tömkelegében messze a világ zajától.

Sajnos, hogy a népet eddig ellenséges eszmék zászlója alatt látjuk s hogy Jánku oly eszmékért küzdött, melyekben csalódnia, s csalódása miatt megörünie kellett.

²⁾ Körösbánya mellett (Hunyadmegye) levő Hora fája (tölgye) alá temették el Jánkut 1873-ban. Mikor e vidéken jártam, megtekinttem a hatalmas tölgyet, melyről a nép azt hiszi, hogy Hora ültette ide.

Moldován Gergely.

SZARNYASOK A ROMÁN BABONÁBAN.

A szárnyasok a balhit sokaságát támasztották a román ember lelkeben; a babona, a kuruzsolás számos nemévolálanak szoros összeköttetésben amadarak.

Mint pusztá anyagot, igtatom a következőket ide; lesz alkalmam összoha-

so litó alapon dolgozni fel a román nép e nomü dolgait.

A tengerből egy esőppet adok. Lásuk először is a *kakukot*.

A román ember nagy súlyt fektet arra, hogy midőn a kakukot először hallja

pénz legyen nála; ez esetben egész éven át pénzben fogyatkozást látni nem fog. Innen mondják a szegény emberről: „még annyi pénz sem volt, mivel a kakukot hallgassa.“ Az első kakukszónál megelégedett gyomor és tisztára mosott test is szükséges, így az illető sem megéhezni, sem pedig megbetegedni nem fog abban az évben.

A pénzt zörgetve, a szókat szokás a kakukhoz intézni:

„A hány toll van a testeden, annyi arany legyen az erszényemben.“

Hanem a szegényről is gondoskodva van, hogy pénzhez jusson. Az, a kinek nincs kakukszóláskor pénz, figyelje, meg mely ágon énekelt a madár, törjön abból egy darabkát s hordja állandóan magánál, egész éven át lesz pénze a nép hite szerint.

A kakuk titokszerű madár, mely szoros kapcsolatban van az ember életével, sorsával. Ha a kakuk jobbról énekel jót, ha pedig balról, rosszat jelent. Az sem jó, ha a kakuk háta megett szól az embernek, szemben azonban ismét szerencsét jelent.

Mindezen balhit a román nép daliban élénk kifejezésre talál.

A kakuk megmondja hány évet él az ember. Népies felfogás szerint a hány-szor szól, annyi évre számíthat az, aki hallgatja, De hogyha a kakuk felette sokat, például száznál többet kakukol, elszokás kergetni.

Fiatal szerelmesek a kakuktól tudják meg, mikor lesz a menyegzőjük. A feltett kérdésre, ha a kakuk nem szól, akkor a házasság a legrövidebb idő alatt létesülni fog, különben annyi évre a hány hangot adni fog.

A *veréb* valóságos réme a román embernek. Semmiféle ijesztő eszközzel nem tudja buzáját tőle megőrizni; babonához folyamodik.

Hushagyókedden felette üdvös dolog az asztal minden morzsáit összeszedni, kivinni, keletre szétszórva azt mondani: „Ég madarai! Saját asztalomról nyujtok nektek ételmezt, legyetek vele meg-

elődgedve s tartsátok magatokat távol buzavetőseimtől.“

Mikor a gazda kiviszi tiszta buzáját vetés végett, jól megkötí a zsákok száját, szájjal kifelé teszi fel a szekérre, szájjal lefelé fordítva veszi le őket s csak azután oldja ki. Aztán kivesz egy marék buzát s a saját földjén állva, idegen földekre szórja el mondván: „Szent Urnó, Mária! Szent anya! Én e buzát az ég madarainak adom táplálékul, a többi buzából azonban legyenek eltöltve, szájuk bekötve!“ Mikor pedig a buzát kifelé szorja, szeméit behunyja és ezeket mondja: „Szent Urnó, Mária! Szent anya! Ugy ne lássák a verebek az én buzaföldömet, a mint nem látok én most!“ Mikor pedig kinyitja a szeméit, először valamely magas hegytetőre szokott nézni.

Ha a buza érni kezd s a verebek már jelentkeznek körülötte, a következőket szokás cselekedni. Valamely szülőnek legkissebbik fia a buzaföldre megy, s ott levetve magáról minden ruhát, beköti szeméit zsebkendővel, kezében oly gyermagyát tart, a melynek világánál valamely ember mult ki; kezében holt embernek a haját is tartva, a gyujtott gyertyával megkerüli a buzaföldet és mondja: „A mint nem látok én most, s a mint nem lát a halott, úgy ne lássák a verebek e buzaföldet; és úgy ne álljon a verébnek esze e buzaföldre, a mint nem áll a halottnak a világra.“ Azután leszakít néhány búzakaralást és összekötve a halott hajával, mondja: »Én nem e kalászokat kötöm össze, hanem a madarak száját kötöm be és úgy ne tudjanak a verebek szájjukkal enni, a hogy nem tud a halott és úgy ne lássák a verebek a buzaföldet, a mint nem látja a halott a világot.«

A nép hite szerint a verebek elszaporodása éhséget jelent; mikor sok a veréb, kevés lesz a kenyérnek való. Van egy nap, melyen ha bűjtől a román ember, gabonáját nem bántja a veréb.

A *holló* illetőleg a következőket hiszi a nép:

Hogyha valamely falu fölött két-három holló kárrogva, verekedve átrepül,

dőghalál lesz vagy az emberek, vagy az állatok között ama faluban.

Ha két holló szemben repülve, valamely ház felett találkoznak, abbóla házból valaki elhalálozik.

A merre sok holló jár, ott dőghalál lesz; ha sok holló repdes valahol, rossz jelnak tekintik.

Ha valamely juhakol felett hollók kárognak, a junyját a pásztor erősebben őrzi, mert, hite szerint, a kárrogás a vadállatok közeledését jelenti.

Ha a holló kárrog valamely szarvasmarha előtt, ama állott elhullását jelenti. Ha marhacorda felett kárognak a hollók, a pásztor úgy hiszi, hogy valamely marha elhullását kéri az istentől, hogy legyen mit enniök.

Ha repülő holló épen valamely ember feje felett kárrog annak halálát jelenti.

Varázsiónök nagy hazznát veszik a hollónak. Különösen a hollószív jelentékeny, mert orvosolja a nyálvalyatorést.

Tudvalevőleg a hollók inkább páronként repülnek. Hogyha ily hollópártlő valaki s szívüket kitépve a beteggel oteti meg, a nehéz kór többé nem jó reá. Ugyanc betegség ellen használják a holló tollát, megfűstölni szokás vele a beteget.

A hollófoggyu jó orvosság a süket-ség ellen, megkenik vele a beteg fülét. Részegség ellen ismét a hollószívet veszik elő; megszáritják, apróra összetörik s mikor részeg az illető, megitatják vele egy pohár pálinkában, vagy borban. Szenvédélyétől megválnak.

Nagy szerepet visz a madár a román nép meséiben is.

A **csókárról** szintén sok balhit van fogalomban.

Őszkor a csókák, hogyha erősen fenn repülnek, a néphit úgy tartja, hogy buzakalászatokat visznek kelet felé remetéknok, a kik csak olyan idegen országokból vitt buzával táplálkoznak.

Minden csóka megfűrésztli fiókáját a határok között levő valamely vízben. E víz igen nagy szerepet játszik a kuruzslásoknál. Így ha valaki valakinok

nyugodalmát akarja megrontani, kilencz vénaszszonynak veszi igénybe a fáradságát. Egy éjjel felkeresik az ilyen vizet, dühödt farkas szőrét mártogatják benne s mindenik kinyárt három cseppet s beleönti a kivitt s már használatban nem lévő csuporba. Kilencz egymásután következő éjjel 12 órakor teszük ezt. Az így összegyűjtött víz aztán igen hatalmas szer.

A bukovinai románok úgy hiszik, hogy a csókák kormányozzák a szeleket; ők nemcsak a széllel, de a szél ellen is tudnak repülni. Egyuttal az idő változást is jelzik. Ha a csókák magasan repülnek, rossz időt jeleznek. Ha sokan gyűlnek össze s nyugtalanokdva krákognak; vihart jelent. Esőt jelent, ha a csókák fákon nyugodtan ülnek.

Mikor a gyermeknek kihull a foga, a kezébe szokta venni azt s a csóka felé tartva mondja: „Nesze csóka egy vas fog, adj helyébe egy aczélból valót!”

Vendóget a **szarka** szokott hozni. Ha a szarka a háztetőre, vagy valamely karóra száll s ott a farkát többször emelgetve, hángot ad, vendég fog a házhoz érkezni; de hirt is jelent. Ez a hit majdnem általános.

Szarkamáj és velő megszáritva és összetörve hatalmas varázsszer. A kinek italába ilyen tesznek, annak nincs többé nyugodalma:

Tavaszzsal, mielőtt a méhkásokat kinyitják, ha valaki szarkát lő s megsütve oda teszi valamely méhkas alá, az a méhesalád sokat fog rajzani és felette sok mézet fog gyűjteni; jobb lesz mindeniknél.

A lovak köhögését is szarkával szokták gyógyítani. Komonezébon tüzet raknak, bedobják a szarkát s korommá égetik aztán összetörik lisztő s lósóskával (rumex acutus) vegyítve adják a beteg lónak.

Gyógyítanak vele veszettséget is. Fogni szokás, ha lehetséges, élő szarkát, azt hamúvá égetik meg, a hamút aztán a megdühödött állatnak adják be vízben. E hamú korpában beadva, minden belső fájdalmat eloszlat az állatoknál. A szarka, istállóban, vagy más helyen, a hol állatok

szoktak hálni, kifeszítve távol tartja a gonosz szellemeket. Az ördög fölni szokott a szarkától.

Ha télen sok szarka gyűl össze s nagy zajt csapnak, vihart jelent. Ha hajnalban csak egy szarka jó elő a fészekből, esőt, ha mind a kettő, szép időt jelent, ha szarkák a törökbuszacsoket kibontják s megeszik a szemeket.

A *fecske* egy legenda szerint kezdetben nő volt, azért rakja fészket a házak hiujába s szereti az emberek társaságát. A román nép hite szerint, vétek fecskét csak érinteni is annál inkább fészket lerombolni, mert szent, s mert az isten tyúkjának tartják. Szerencés a ház, a melyen fecskefészkek van; bűbájtolt helyeken a fecske nem rak fészket soha. Aki lerombolja házában a fecskefészket, az saját szerencsését rontja meg.

Különbén a ki a fecskét először csiripelve látja, nem lesz szerencés azon évben, míg először repülő fecskét látni szerencsét jelent. Egy fecskét látni, egydüliséget jelent; párjával ha látja a leány, bizonyára férjhez megy abban az esztendőben.

Fecske, hogyha szarvasmarha alatt repül el, nem jó, az állat megbetegszik. A fecskefészkek jó orvosságnak is, égési sebeknél. Az elhagyott fecskefészket vízben meglágyítják, s annak anyagával a sebet bekötik. — Torokgyík ellen is használják gyógyszerül. Fecskefészkekkel szokták megfüstölni azt is, a kit a hideg ráz.

Esőt jelent, ha a fecske nagyon alant, ugyszólva a földet érintve, repül. Ha a felhők között elveszve repül, vihart, ha csak magasan repül, jó időt jelent.

Mikor a *bubos bank* megjelenik tavaszkor hazánkban, a szántóvető a zabját már elvétheti; ha márczius hónapban énekel a banka, termékeny évet lehet várni; nyáron át, ha kellenél többet énekel, esőt hoz; ha este későn énekel, háborut és drágaságot jelent. A ki hamarabb hallja a bankát szólani a kakuknál, annak rosszul fog menni dolga egész éven át.

A *gólya* fészket bántani, tojásait,

fiókait elvenni, nagy szerencsétlenség, mert a gólya tüzes üszköt hoz és mindent felgyújt, szárnyainak verésével élesztvön, a tüzet. Megőrzi, megtudja a gólya, hogy ki a hibás; ha idegen cselokszik rosszat vele, otthon keresi fel őt s felgyújtja házát a távolban is.

Ugy hiszi a román ember, hogy a gólya elismerésül, fizetés gyanánt, fiókáiból a gazdának egyet ledob az udvarra, hogyha a fiókat visszateszik fészkebe, a gólyák ismét ledobják onnan. Gyakran azonban magától hull le egy-egy fióka a fészekből, az ilyent vissza kell tenni; ez jel arra, hogy a házuál gyermek fog születni.

Szerencés az a ház, melyen gólya-fészkek van; a gólya csak tisztán tartott házakon fészkel, a rondaságot nem szereti. Ha a gólyát elpusztítják a háztól, vele a szerencse is eltűnik.

A libaháj mell- és sokféle gyermekbetegség ellen hasznos. Mielőtt a libapipéket kihajtanák a mezőre, meg szokták őket a tojásbéjjel, melyből kibujtak, füstölni. Aztán így nem bántja a karvaly. Ha őszkor repülnek a *libák*, korán fog a tél beállani; ha a vízben szárnyait csattogtatva fürödnek, eső lesz.

A *tyuknak* szintén nagy szerep jutott a román népeletben. A román nép sok mindent összegondol ezen állatról.

Ha a tyuk kakasszerű kukurigulást hallatt, rossz jel; annál a háznál halál áll be, valamely nagyobb szerencsétlenség, izetlenség, kár, vagy kellenetlenség. Ezt a bajt azonban el lehet kerülni; annak ellenszere van. A román asszony megfogja ilyenkor a tyukot, beviszi a házba és megméri a ház hosszát vele az ajtóig; mikor a tyuk farka a küszöbre ér, levágja azt; ha pedig feje ér oda, fejét vágja le. Több, mint bizonyos, hogy a baj ezen eljárás után nem következik be. A legtöbb asszony azonban nem sokat mőrogeti a szoba hosszát, hanem egyszerűen levágja a tyukot, a mely, mint a kakas kukurigolt.

Ha tyuk tyukkal verokedik, az sem jelent jót. A ki ilyent lát, rögtön olválasztja őket, egyiket egy, másikat más

felő kergeti, hogy egyhamar egymással ne találkozhassanak.

A tyúk, ha nagyon korán kél és későre megy aludni, éhséget hirdet.

Sok asszony nem öl tyúkot, azt hívnén, hogy az asszony által megölt tyúk husa nem édes; minek elkerülőse végett rondosen férfiakat kérnek fel a czélra, ha pedig férfit nem kapnak, inkább bőjtölnek.

A boldog állapotban levő nők két sárgával bíró tyúktojást egy világórt meg nem ennének, mert hiszik, hogy ikreket szülnék.

Ha a román asszony tojást kap, melyről tudja, hogy tyúk által bizonyos időszakban utolsónak tojatott, nem használja fel, hanem keresztül hajtja azt a házon, mert a tojás nem jóra való.

A tyúk által elhagyott tojásokból különösen ha kicsinyek, egy-egy »Spiritus« (rosz szellem) buvik ki, hogyha valaki azokat hunya alatt melengeti kilencz nap és kilencz éjen át. Az ekként született Spiritus folytonosan annak áll szolgálatában, a ki neki életet adott, de ha az illető elhal, a más világon neki kell szolgálni a Spiritusnak.

Jelentőséggel csak az „elhagyott,” a „két sárgájú” tojás és a fekete tyúk első tojása bír. A többi tyúktojást a román nép nagyon szereti; ezért tyúk minden háznál van feles számban. Különböző ételnemekre használják.

A tojást orvosságul is használják némely betegség ellen. Így a szemhályogra a keményre főtt tojást jónak tartják. A tojást redesen két részre vágják el, a sárgáját kiveszik, kékkőnek a porát hintik a sárga helyébe és úgy teszik a szemre. Asszonytejet tyúktojáshéjba fejtve, olmulasztja a szemtüzesedést. Hályog ellen használják a tojás sárgáját is; napra tesz s abból a nap melege bizonyos vajszerű folyadékot választ ki, ezzel kell megkenni a beteg szemöldökét.

Temetés alkalmával ritka az a román, a ki a hant felott nem nyujt út a sirásónak, vagy más szegény embernek tyúkot a meghalt lelkeért. Ez által utat vél nyitni a meghaltnak a másvilágon. A tyúk a

lelkek előtt szokott haladni, kapargálva, mintha csirkéi volnának.

A lélek üdveért a románoknál szokásban van a „praznic” vagy «comandaro.» Ilyenkor az előljáró papnak fehér kakast, vagy fehér tyúkot szokás adni a meghalt lelkeért.

Az orvoslásban jártas asszonyok sok betegségnél használják a fekete és kétfelé hasított tyúkot; jeles gyógyszernek tartják a mellbetegségek- és veszedelmes kelésekénél. Ősi szokás ennél fogva, hogy a háznál a tyúkok nagyrésze fekete legyen, s egyáltalában ház ne legyen fekete tyúk nélkül. E házakhoz semmiféle rosz lélek, boszorkányság nem férkezhetik. Ha valakit megbabonáznak, csak fekete tyúkkal lehet a dolognak elejét venni. E tyúk azonban a kuruzsló asszony tulajdonában marad.

A lakodalmak és más ünnepélyek alkalmával megölt tyúkok mellestija, ha egyenes, azt tartják róla, hogy a házastársak hűk lesznek egymáshoz s a család boldogsága biztosítva van. Ha e csont veres színű, jelenti, hogy a szegénység messze áll az új pártól, ha azonban fehér, vagy csak kis mértékben veres színű, úgy az új pár valami nagy gazdagságra nem számíthat. A mellestiről még a következő hiedelem áll fenn. Ha két egyén töri el, a mely részen marad a rövidebb, az kevesebbet fog élni, mint a másik; ha pedig a csont középen törik el, egyformán hosszú életűek lesznek mind a ketten.

Réce gégéből a ki iszik, részeges ember lesz; varázslónők kuruzslásaik közben szerelomre akarják gyulasztani a párokat. Hája köhögés ellen jó. Réczét akkor szokás kotlásra borítani, a mikor az emberek a templomból jönnek ki; a fiókák ekkor mind kikelnek a tojásból s egy sem lesz nyomorók.

Ha a **karvaly** szól, megváltozik az idő esőre.

A **bagolyról** szintén feles számu balhit van olterjedve a románok között.

E madarat senki sem szereti, mert halált jósol; csak igen kevés esetben jelent jó időt az ő huhogása.

De nem folytatom tovább, hisz kötetekben sem tudnám kimeríteni az anyagot, mely rendelkezésre áll. Lesz alkalmam a most előadottakat is kritikailag

móltatni s összehasonlítani hülönösen a magyar nép hasonló balszokásai-, legendái- s kuruzslásaival,

Moldován Gergely.

SZABADSÁGHARCZUNK ÉS A DÁKO-ROMÁN TÖREKVÉSEK.

Dr. JANCSÓ BENEDEKTŐL.

Legilletékesebbnek tartjuk az »Un-garia« című román, magyar havi szemlét a fent említett munka megismertetésére.

Ugy Jancsó Benedek, mint az »Un-garia« különböző utakon ugyan, de mégis arra a végezlérra törekeshnek, hogy a román a magyarral, a magyart a román-nal megértessék, mindegyik jó és rosszajátságait, történetét, szellemi világát, multját és jelenét a közönséggel megismer-tessék, s logikai következetességgel kimutassák, hogy e két nép, vagy ha tetszik nemzetiség a pangermanizmus és panszlavismus közé ökelve, csak akkor számíthat a második millenium megéré-sére, ha békességben élnek, s egymást az anyagi, szellemi, de főleg a politikai ré-ven kölcsönösen, őszintén s hathatósan támogatják.

Nem hízlelésből, hanem a tiszta meggyőződés hangján bátran merjük állítani, hogy Jancsó Benedeknek a fentidő-zett munkája, úgy a magyar, mint a román irodalomban páratlan s egyetlen a maga nemében. Se román, se magyar író, vagy politikus nem hatolt be még oly mélyen a román kérdésbe, mely egy pár év óta actualissá vált, mint épen Jancsó Benedek, a ki munkájában feltárja s analizálja a történeti adatokon nyugvó igazságot, levónja belőle a logi-ikai következtetést ostorozza a hibát, mulasztást s rövidlátást. Mindegyik részen, — a mihez pedig a mai politikai viszonyok közt, alapos, mély tanulmányon ki-vül nagy bátorság is kellett, mivel a lep-letetlen igazságot, — valljuk meg őszin-

tén — se magyar se román, nem szivo-sen hallgatja meg.

Üdvözljük a szerzőt ezen a járat-lan göröngyös úton, a mely hitünk és meggyőződésünk szerint, előbb-utóbb még-is megtermi a maga jó gyümölcsét, mert ma már csak a teljesen elfogult s a vak nem látja át, hogy a magyarok és románok az anyagi, szellemi és politikai részen a sors által csakugyan egymásra vannak utalva, s az lesz mindkettőnek a megváltója, a ki az egyetértést, kibékü-lést gyakorlatilag is keresztül viszi.

A kinnek ez igazán szívéen fekszik, legyen az magyar vagy román, Jancsó Benedek munkáját nem nélkülözheti, fo-lyékony, szellemes, s könnyen érthető stylben tárgyalja a szerző nem csak az erdélyi, hanem az oláhországi románok szellemi és politikai tevékenységét s az irányt, melyben közösen avagy külön működnek, úgy szintén mindkettőjük érin-tkezését, tevékenységét a magyar állam-férjakkal főleg az 1848—49 események folyama alatt s azok után a magyar és román menekültek működését, — a mi-ről Kossuth, Pulszky, Veress és mások az emigratio emlékirataiban szintén, de csak közbevetőleg emlékeznek meg.

Noha tehát teljes elismeréssel adó-zunk Jancsó Benedek páratlan munkájá-nak: mindazonáltal egy kérdésben még sem értünk egyet vele, s ez az: hogy a szerző az erdélyi és magyarországi románokat szellemi és politikai öletöket egy kalap alá vonja, holott alig szenved két-séget, hogy a magyarországi románok és politikai ölete egészen elüt amazo-kétől.

Nem fráziskönt, hanem valóságos tényképen állíthatjuk, hogy a szűkebb értelmében vett magyarországi románok soha sem éltek oly mostoha viszonyok közt, mint az erdélyi vagy oláhországi románok.

1848 előtt, a hűbéri viszonyok alatt, magyar és román nemes, magyar és román urbéres (paraszt) közt se a törvény, se a gyakorlati élet különbséget nem tett Magyarországon a hol külön magyar, román, német, szerb vagy tót nemzet soha sem létezett az erdélyi értelemben vett magyar, székely és szász nemzet példájára; az urbéri viszonyok is rendezettebbek voltak, mint Erdélyben, az 1848 évi választási törvény pedig magyarnak és románnak egyaránt adta még az alkotmányos választási jogot. Innen van aztán az is, hogy az 1848. évi örökké emlékeztetéses vívmányok ellen is a magyarországi románok fegyvert nem emeltek, sőt a szűkebb értelmű Magyarország határán, a hol a románok tömegesen laktak, elkezdve Máramarosmegyétől egész le Krassó megyéig az alkotmányos szabadságért a románok éppen úgy hoztak vagyion és véráldozatot, mint bármely tösgyökeres magyar vármegye polgárai, a román értelmiség közül pedig Mihályi Gábor, (a bálázsfalvi érsek apja) Mán Gábor, Gozmán János, Buda Sándor, Pap Sigmond, Ambrus János, a máig is élő Joánnovits György, Murgu Euthym s több mások, kiváló szolgálatokat tettek a hazának Drágos János pedig az erdélyi románok pacificatiója közben Hatvaninak megbocsáthatatlan hibája miatt életével adózott. Sőt irodalmi téren is sok román jeles küzdött a magyarok és románok közös érdekében. Gozdu Manó volt az első ügyvéd Budapesten, a ki pöröit a latin nyelv kiküszöbölése után magyar nyelven vezette, Pap Zsigmond, Oltean, Dr. Gáll békülékony szellemű román lapokat szerkesztettek, Pompey János és Ivanovits György magyar napi lapot szerkesztették Budapesten, Ivanovits György ma is egyik a legkiválóbb magyar nyelvészeknek, Dr.

Gáll József pedig mintegy 20 kötetben adta ki s gyűjtötte össze a curlai törvényeket. — A magyarországi románok közül sokan ették az emigráció keserű kenyerét, sőt Pomucz, kinek hátrahagyott millióiról e napokban oly sokat írtak a lapok, Amerikába vándorolt több magyar menekülttel.

Szóval: a magyarországi románok, miként a tények igazolják multjokra, működésükre, politikai magatartásukra nézve egészen elütnek az erdélyiektől; jelenlegi politikai érdekeik is mások, mert például a választásijog törvénye a magyarországi románok panasz tárgyává nem tették, s nem is tehettek, miként az erdélyiek.

Ezt az éles megkülönböztetést szerző nem tette meg de valószínűleg megszerzi azt következő s nagyobb szabásu munkájában a melyen, tudunkkal éppen most dolgozik.

De ezen hiány mellett is Janesó Benedek idézett munkája nem csak történelmi s irodalmi hanem politikai tanulmányként is magyarra és románra egyaránt felette érdekes és becses munka, melyen vörös fonalként húzódik végig az az alapgondolat, hogy e hazában nem csak «éljed és halnod, de — boldogulnod is kell».

Abban azonban ismét teljesen egyet értünk a szerzővel, hogy éppen ezt az alapgondolatot, írók politikusok; államférfiak se méltányolják, se a figyelmeztető szöveget nem hallják, pedig — mi türes tagadás, — magyar és román közt az ellenszenv, hogy ne mondjuk: ellenségeskedés, már is ádáz viszonyokat teremtett, a melyeknek megszüntetése a közös hazára a magyar és román elem jól felfogott érdekében immár szükség képen kell, hogy napi-rendre kerüljön. Csakhogy ezt a kérdést — szerintünk — sem sajtópörökkel, sem sovinsticus programokkal, sem nagyzási hóbortokkal megoldani nem lehet; az pedig, a ki fegyveres megoldásról álmodozik, számbavehető komoly férfinnak nem tekinthető.

Bihari.

ÉLŐSDIEK.

(Folytatás).

Dela Vrancea-tól.

Cosmin mindenót elvesztette. Cándián háromszáz frankot kölcsönzött neki néhány osztásban oda volt apónze. Cándián újra kölcsönzött s ajánlotta neki, hogy kevesebbet tegyen, mert néha vannak igen veszélyes bankok de Cosmin nem hallgatott rá. Hogy lehet valakinek okkora szerencsége? Van valami a hazárd játékokban, a mi őt is izgatja, hogy képes volna életét is egy kártyára tenni. Lehetetlen, kell egyszer neki is nyernie. Igen a fejét is ráteszi! Sok pezsgőt ivott. A kávé semmi jót se tett. Szédül. Csak úgy ne járjon mint a «Strada Doamnei»-ban. Mennyire röstelné! Van még ötven frankja. Fölteszi mind. Vesztett. Sápadt lett mint a viasz, rosszul van. Intett Cándiának. Cándián meglepetve nézett rá, nem tudva mi baja, kérdezzé:

Kölcsönöznek még?

Nem, viszonzá Cosmin fogait összeszorítva. Ki . . . ki . . .

Hálószobámba, mondá Cándián kártyát nyujtva.

Hová mennek? kérdé Zozó mosolyogva.

Nyomban jövünk, válaszolt Cándián.

De csak egyedül tért vissza, mert barátja kissé rosszul érzi magát, megártott neki a pezsgő s az éjszakázás, olyan mint »egy kisasszony.«

Hol nyert neveltetést? kérdé Piri-gumenosz Szevászticza.

Apácza növelőintézetben, felelt kaczagva Lorádonna. a hol én is kulesokkal tanultam meg leveleket írni.

Mit, *kulescal* játsztok? szólt Annuska Pántázi bácsi vállait veregetve.

A mai kártyázás eredménye, hogy Pániku György mindenót elvesztette, a mi a zsebében volt, beismervén, hogy a *treff dáma* még soha nem ültette úgy föl, mint ma. Nagy nehezen kimotyogta, hogy Lizi issza meg a mai *treff* dámának a levét. Lizi azt felelte: „Daktom Sorsi, Sárdom!”

Igazam volt? kérdé Ludoveán a tanfelügyelőt a szulon egyik szögletében.

Igen, felelt a tanfelügyelő fütörézve, aztán Pánikúra tekintett, ki mélyen aludt egy zsölyében s molyogva folytatá: alszik, mint Hannibal Capua után.

Cosmin Jorgu Cándián hálószobájában van. Elmult undorodása és szédülése, a feje azonban még mindig fáj. Körötte minden esipkézet, a toilette osztatlan, vagy tiz üvegecske tele kölni vízzel és briantiánnal . . . A szobában nehéz, bódító illat terjed el.

Végre megkönnyebbült! Rosszul volt. A pezsgő, dohány füst, a zaj és kártyázás megártott neki, különösen a kártyázás zökkentette ki eddigi valójából. Ugy érezte, hogy ő más emberré vált, s valami különös érzelem azt hinni, hogy más énlakik bennünk, mint a kit oddig ismertünk. Látni, mint enyészik el az egyik s miként vámad annak körében egy új élet. Azután következett egy kábító tántorgás, valaki kivezette az üde, friss reggeli levegőre. Az első érzet végtelen kellemes érzelem, midőn egy fárasztó utazás s hozzá még milyen utazás után a puha meleg ágyban falálja magát az ember. Az ágy lassan csendesen himbálozni kezd s az édes rengés vigig esiklandozza az egész testet. Alutt-e? Beteg volt? Ezt Cosminis nem tudja biztosan. De ha számot vet a kártyázásban elkövetett piszkos fogásokkal, elborzad. Először Annuska elhagyja a tórtet Bánhá-zival. Ludoveán figyelmezteti a tanfelügyelőt, hogysokat ne tegyen a kártyákra és ez azt feleli: »tudom.« Bánházi szokása ellenére beszél folyton, novetgél, hadonászik jobbra-balra, tréfákat csinál s az új pakli kártyát keveretlenül nyujtja Pánikunak. Cándián másodsor is kölcsönöz neki, de a lelkére köti, hogy sokat ne tegyen. És mindnyájan, még a legszenvedélyesebb Mánoj is, oly körültekintően s oly óvatosan játszanak; hagyják Pánikut, hogy utolsó krajezárját is könnyelműen tegye föl a kártyáira. — Igen, meggyőződött, sippisták közé került. Milyen gyalázat! Undok, bünösök! Egy tejfelős

szája, hóbotos, taeskó milliomos, ilyen emberek közt . . . Nem találkozott köztük legalább egy, a ki figyelmeztette: »nem látod, hogy megcsalnak?« Mind-egyiknek csak pénz kell s újra csak pénz; mind szívtelen, kapzsi lény, a kik neki esnek, mint a falánk hernyók a virágzó fának. Most egy éve Muscselen járt Mosoraján túl látott egy fenyőt . . . talán a legsudarabb s legdőlözegőbb volt az őserdőben . . . de szomorú, száradó félben volt, lecsüngős ágait valami füstszerű foszlány borította el. — Egy arra menő rukári ember megmondta neki, hogy két év lefolyása alatt kitépi a vihar a fenyvesek urát, mert a kősziklák alá vert gyökereiből föl a felhőkbe vesző esucsáig millió meg, millió élősdik rágódik rajta s lassan-lassan előrlük. Hogyan volna képes megszabadulni az élősdiektől egy Pániku György, egy a szerencsétől elbutult gyerekmber, a ki iszik, dohányzik és kártyázik lakadatlanul? És ha elbukik, mert az élősdiek tenger száma és lassu őrlése elpusztítja, másra kerül majd a sor, a ki éppen olyan gazdag . . . milyen fényűzők a sétatéren a mindkét szembe! élősdiek! A faélősdik s ezen élősdik közt csak az a különbség, hogy ezek az élősdiek élősdin is élősködnek . . . mint valami mérgező kapesok, embert emberhez fűznek s adják kézzől kézre másoknak vagyonát. Cándián özvegy aszszon a gazdag birtokos férjének vagyonát örökölte, Cándián megtölti zsebeit az özvegy bankóival, Annuska megdézsmálja azokat, Zozó kisasszony pedig mindkettőjök pénzéből veszróvást, ki tudja kicsoda kaparászik még Zozó kisasszony zsebeiben! . . . Élősdik! . . . Utalatos élet . . . Ledér, könnyü élet! . . . Nem kell egyéb hozzá, csak az erkölcsi érzet teljes hiánya, lehet valaki eszes, művelt tehetséges, annál jobb, mert annál több támadás fegyvere van, hogy kiváló élősdik legyen . . . Vajjon ő is élősdik? Rögóta érzi, hogy súlyod, súlyod, de legalább nem ilyen allattomosan. A mai éj beletaszította egy feneketlen mélységbe, a melyben se levegő, se világosság . . . kiadhatja őt vissza a napfőnynek s a derűnek?

nily derültek, milyen tiszták Golina szemei! Olyanok, mint az ég derült azurja, leomló, fényes haja, úgy ővedzi körül isteni arczát, mint a gloria a Boldogságos Szűzet, kihez gyermekkorában imádkozott. Gyermekkorában . . . menynyi idő telt el azóta . . . Oh, az a nagy kert virágzó gyümölcsfákkal s a szőlőkkel takart halmok . . . milyen meleg volt édes atyjának keze . . . a város, a ház . . . anyja meghalt . . . milyen nehéz helyzete van az aránytalan árvának . . . Ki vigasztalja? Ah . . . ah . . . nem érez már semmit! . . .

Milyen szép álma van! Gelinával együtt szülővárosában jár, a szőlőhegy oldalán fakadó forrás partjain. Van-e boldogítóbb álom, mint a gyermekkorba visszavarázsolva érezni magát s átélni újra azokat az édes isteni napokat?

Cosmin szemeit törülgeti. Hiszen őn nem gyermek, nem kóborol a lombos szőlőhegyek közt, nincs mellette . . . hanem Cándián.

Tizenkét óra, mon cher! Ugy! Egy pohár vizet, mert nagyon szomjuzom.

— Miért vagy olyan lehangolt?

— Megundorodtam a mit tettem, válaszolt Cosmin.

— Nos és mit tettél?

— Ittam, kártyáztam, újra kártyáztam s egy szörnyü dologról győződtem meg.

— Miről? kérdé Cándián kissé elpirulva, aztán barátjára nézett szánakozó mosolylyal.

— Aljas piszkos esolekedet!

— De mond meg, mit láttál vagy mit vettél észre?

— Nem vettem észre, de láttam.

— Helyes, de mit láttál?

— Pántázi hamis kártyákkal játszott.

— Igen, igazad van, felolt Cándián halkan.

— És a kártyák Pániku kizsebelésére voltak előkészítve.

— Igen így volt.

— Mindnyáian tudtatok e kelep-cézéről?

Természetesen.

Cándián hidegvérűsége fölingerelte Cosmint, ki merőn szemeibe tekintve rákiáltott:

Ez szemfényvesztés és csalás, melyet ama szerencsétlen ellen használtak!

A közönséges világ fölfogása szerint úgy van, helyes, felel Cándián, de természetesség szerint nem. Mert hidd el mon cher, hogy Pániku György annyit se dolgozott pénzért, mint a mennyit az éjjel Pántázi és Annuska. Örökölte.

Örökölte, nem dolgozott érte, de az ő tulajdona s nincs joga senkinek azt elrabolni tőle!

Cosmin hangja, reszketett a fölingerültségtől.

Jól van, mon cher válaszolt Cándián nevetve, ha már egyszer birtokos, hát más öröködjön vagyona fölött?

Cándián! Cándián! kiáltott Cosmin barátja vállait megfogva. Ti nem adtok számot arról, a mit cselekedtek.

Nem, mert tul estünk az e fajta lelkiismereti rohamokon. Későbbben te is nyugodtan fogsz felkelni, éppen mint én.

Én?

Igen Cosmin, igen, sőt nyugodtabban nálánál!

Künn a szabadban Cosmin jobban érezte magát . . . legalább még egyszer mielőtt elnyelné az a feneketlen mélység, melyben se levegő, se világosság.

V.

Soha se fog többé ez emberek társaságába visszatérni. Fülében még most is visszhangzik azoknak rekedt hangja még mindig látja ravasz tekinteteket, fáradt és sápadt alakjaikat, a melyek soha se törődnek ki emlékezetéből. De merre most? Se otthona, so jó, becsületes barátai, se vigasza és semmiféle ideálja. Éhes és pénze nincs. Kitől kérjen? Senki sem ad neki, senki kivüle, a ki

elmult már két éve, megszoktatta, mint kelljen gond nélkül, bánat és faradság nélkül élnie. Máskor tudott túrni. Edzett volt az élet minden helyzetével szemben hősiesen türt, békével és naivitással. Most azonban legyőzöttnek érzi magát. Ha valaki még ideje korán figyelmeztette volna, hogy „a szegénység nem szögyen“, vagy „a szegénység ezentul büszkeséged legyen“, nem koldult volna idegen segílyt, a mely kiforgatta énjéből, tunyává és érzékenynyé tette, hogy most, minden kellemetlen beuomástól retteg. Hiába . . . nem így történt s most gyöngének érzi magát a létküzdelseiben. Milyen könnyű légvárakat építeni akkor, midőn tőlen más rakja meg számunkra a tüzet, más tisztítja ki a cipőnket s teríti meg asztalunkat; valami kellemes, godnélküli, lomha boldogság az mindent készen kapni s ez édes nyugalomban készen vár a biztos jövő, úgy érezzük magunkat, mint egy korlátlan uralkodó, a ki nélkül a világ se haladhat végtelen pályáján. Semmi gond, még a bennünk rejlő állattal se törődünk! És ilyen életmód után a „Calea Victoriei“-n ballagni fáradtan, éhesen, dideregve, pénz nélkül, igaz barátok nélkül. — Azt se tudja, hol eszik ma estére hol fekszik le. Visszatérjen a régi életmódhoz? . . . De mivel? Hol vannak a régi fegyverek? Vizsgálatait nem tette le. Emberfölötti erőre volna szüksége, de jól tudja, hogy régi erejéből csak egy porozika maradt még benne: a félelem, hogy olyanná ne váljon mint Máno, Cándián és Pántázi. De ez nem elég. Tenni, vagy nem tenni, vagy küzdeni annak rendje s módja szerint s nem hanyarodni el mások küzdelmötől . . . miésoda erő kell ehhez . . . és most eh z, legalább most volna meg, a mire szüksége van.

(Folyt. köv.)

Románból *Dr. Alexi György.*